

REFLECTIE NA DE TAFEL VAN HERINNERING – Jan Schoolmeesters

In onderstaande tekst blik ik terug op enkele aspecten van mijn kunsteducatieve interventie.

Kunsteducatie... genieten!

In mijn essay voor het toelatingsgesprek aan de master kunsteducatie schreef ik het volgende:

En laat dit nu net een van de redenen zijn waarom ik zo graag de opleiding master in de kunsteducatie zou volgen. Ik wil erg graag te weten komen of kunsteducatie die als belangrijkste missie heeft mensen te laten genieten van kunst en er hen gevoelig voor te maken voldoende zinvol en zingevend kan zijn. Dit sluit namelijk sterk aan bij mijn interesses als lerarenopleider. Hoe kan ik toekomstige leraren lager onderwijs bijbrengen dat er zoiets bestaat als zinloze zinvolheid en dat niet alles – ook niet in onderwijs – direct aantoonbare en meetbare resultaten moet genereren, maar dat verwondering, authenticiteit en schoonheid volstaan.

Tot mijn eigen verwondering ben ik hier met mijn tafel van herinnering in geslaagd. Ik beleefde zelf ontzettend veel plezier aan het dagelijkse ritueel van thee maken, madeleines uit de grote doos nemen, auto inladen, tafeltje zetten en dekken, camera opstellen... en vooral aan de gesprekken.

De eerste keer was er grote schroom – alleen aan een tafel midden in een woonwijk zitten, geeft niet meteen een gevoel van welbehagen – maar die verdween meteen tijdens en na het eerste gesprek. Bovendien was er veel interesse voor de facebookpagina en na twee dagen reageerden de mensen enthousiast. Sommigen zochten het tafeltje, anderen herkenden me en wisten perfect wat ik in hun deel van de wijk kwam doen.

Het werden overigens erg fijne gesprekken... Verrassend element: heel vaak waren de herinneringen van mijn tafolgenoten gelinkt aan hun moeder... Bovendien zorgde de cadrage ervoor dat hun handen gingen spreken. Wat soms erg mooie beelden opleverde.

Ik beleefde plezier aan de schoonheid. Mijn tafolgenoten vertelden enthousiast en vonden mijn tafel van herinnering een schitterend idee. Sommigen stelden voor om hier een feest te laten uit voortvloeien... met het eten uit de verhalen. En zo wordt mijn tafel misschien de start van een groter project.

Kunsteducatie of sociaal werk?

Toen we de opdracht kregen om een kunsteducatief project op poten te zetten, dook alweer mijn twijfel over kunsteducatie op. Wat is de rol van kunst(educatie) in onze maatschappij in transitie?

De toenemende aandacht in het cultuurbeleid voor diversiteit en voor de wijk wordt steeds sterker gekoppeld aan de notie van cohesie en binding tussen burgers. (...) En al was ze tegen een vermaatschappelijking en een instrumentalistische benadering van kunst, ze noemde expliciet de maatschappelijke verantwoordelijkheid die culturele instellingen op dit punt hebben (OC&W 19 kunst in het hart van de samenleving 2003, 15). (...) Ook individuele kunstenaars zijn momenteel geïnteresseerd in ontmoeting, sociale cohesie en interetnisch contact. (Trienekens, 2016)

De samenleving bevindt zich namelijk in een staat van crisis en transitie en verschillende samenlevingsdomeinen schieten tekort om hier mee om te gaan: de democratie is in haar huidige vorm niet meer aangepast aan veranderende maatschappelijke omstandigheden, politici zijn amper in staat adequate antwoorden te bieden op de actuele uitdagingen en gemeenschappen worden steeds meer gekenmerkt door kloven tussen mensen, groepen en systemen.

We kunnen besluiten dat de discussies over kunst, de maatschappelijke rol van de kunstenaar en de subsidiëring van kunst nooit los staan van ruimere sociaal-politieke discussies en ontwikkelingen. (...) De kunst heeft geen monopolie op het (kritisch) reflecteren op de maatschappij, maar ze heeft de unieke eigenschap gebruik te kunnen maken van verbeelding in het combineren van haar socialiserende, kwalificerende en subjectiverende functie (Elkhuizen et al., 2014). (Rutten, 2016)

Tijdens en na de uitvoering bleek dat deze zoektocht naar betekenis niet voorop had gestaan. Bij het voorbereiden had ik mij ingeleefd, bij de gesprekken had ik geboeid geluisterd en bij het zien van het berichtbereik op facebook was ik blij geworden... Maar nadien, tijdens allerlei gesprekken, ook met mensen die mij speciaal om het over de tafel van herinnering te hebben, aanklampten, bleek dat het opzet geslaagd was. Mensen vroegen naar nog meer filmpjes, ze vertelden dat ze gecharmeerd waren door de verhalen van hun burens,...

Wat het gevolg verder is? Daar schreef ik eerder het volgende over: *“Het gevolg ervan mocht onvoorspelbaar en oncontroleerbaar blijven.”* Net zoals in de tekst hierboven wil ik hier – voor de zoveelste keer – weer teruggrijpen naar Biesta en zonder schroom herformuleren: **‘Het prachtige risico van de tafel van herinnering’**.

Moeder en haar verontwaardiging

De reactie van Ief Spincemaille heeft nagezinderd tijdens het hele proces.

Het is niet nodig om de uitspraak van mijn moeder te veroordelen of er verontwaardigd over te zijn. Zij mag zo denken. Het legt bloot dat ze zich onzeker en oncomfortabel voelt en dat maakt haar verhaal ook interessant en waardevol. Daardoor wordt haar verhaal en mijn verhaal bij haar (en haar eten) zichtbaar én genuanceerd.
(Spincemaille, 2016)

Mijn moeder deed heel wat sterkere uitspraken toen ze mij eerder vertelde over wat de geuren met haar deden, maar toen ik haar vroeg om haar te mogen filmen, werd ze plots veel genuanceerder. Er is dus toch ook bij haar een zekere schroom om onomwonden negatief te zijn over het vreemde dat haar omringt. Enige tijd later bleek trouwens dat de Marokkaanse buurman was komen aankloppen om haar te helpen. Hij wou haar oud papier buiten zetten...

Anderzijds merk ik aan mezelf ook enige terughoudendheid. Ik *durf* het filmpje met de uitspraken van mijn moeder niet meteen op de facebookpagina zetten. Ergens is er de vrees dat mensen negatief op haar zullen reageren...

Theater

Tijdens het design thinking-proces over Vlierbeekveld kwam theater, als ‘mijn’ domein, steeds weer op de achtergrond. Ik leek wel mijn artistieke competenties te vergeten. Mijn zoektocht naar wat ik met de geuren kon doen, was weliswaar toegespitst op de verhalen van de wijkbewoners, maar mijn eigen aandeel bleef beperkt. Tot ik op mijn denkfout gewezen werd door Jan en een medestudente. *‘Theater is contact, confrontatie, dialoog,...*’ Bovendien vergat ik mijn sterkte. Mijn vaardigheid om op een open manier met mensen te communiceren, mijn nood aan contact moest op de voorgrond komen. Een eye opener!

Nochtans kostte het mij de eerste keer erg veel moeite om plaats te nemen aan mijn tafel van herinnering. In het centrum van de wijk (en de belangstelling) met starende blikken op mij en mijn madeleines gericht, zat ik schroomvol te wachten op een eerste gesprekspartner. De stress voor een voorstelling... Maar eens het gesprek op gang kwam, kostte het mij inderdaad geen enkele moeite. Alleen... toen ik dan diezelfde avond het filmpje monteerde, stoorden mijn eigen tussenkomsten me soms. Ik wou het zuiverder: alleen de stem en de handen moesten het verhaal vertellen. En hier dook mijn hang naar soberheid in vormgeving op die ik als regisseur altijd tracht te bewaken. De cirkel was rond...

Jan Schoolmeesters

2016-05-22

Bibliografie

Rutten, K. (2016, mei 22). *Maatschappelijk engagement in de kunst Een retorische analyse van The New Forest door Wunderbaum*. Opgehaald van Library UGent:

http://lib.ugent.be/fulltext/RUG01/002/2016/753/RUG01-002216753_2015_0001_AC.pdf

Spincemaille, I. (2016, mei 7). Opgehaald van Ief Spincemaille: <http://iefspincemaille.com/>

Trienekens, S. (2016, mei 22). *Kunst in het hart van de samenleving Over burgerschap en culturele dynamiek*. Opgehaald van Kennisbank Hogeschool van Amsterdam:

<http://kennisbank.hva.nl/document/219794>